

Korset och Kronan

Nr 86/2021

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

Ca 10: Om nattvarden (5)

I förra numret presenterades några av de trogna lutheranerna som efter Luthers död försvarade hans lära framför allt mot Melanchtons avvikelse (filippismen).

Det skall framhållas att ingen skugga skall falla på Melanchtons tidigare skrifter. I hans Loci 1521, i Augsburgska bekännelsen (Augustana) 1530 och i dess apologi 1531, traktaten om påvens makt och i många andra skrifter framträder den rena och klara bibliska läran med stor kraft. Men senare företog Melanchton allvarliga förändringar. Först kompromissade han med katolikerna när det s.k. *interim* infördes. Det var en förändrad liturgi och kyrkoordning som infördes sedan det s.k. *schmalkaldiska kriget* hade utkämpats (1546-1547), direkt efter Luthers död. Kejsaren passade på när Luther hade dött och målet var att återerövra de avfallna lutherska områdena och se till att den

romersk-katolska läran återinfördes. De lutherska furstarna hade dock bildat ett försvarsförbund i Schmalkalden redan år 1531 ifall kejsaren skulle ta till vapen mot dem. Så länge Luther levde vågade kejsaren inte gå till angrepp, men efter Luthers död bröt kriget ut. Försvarsförbundet hade en egen armé och bland de anslutna fanns kurfurst Johan Fredrik av Sachsen, lantgreven Filip av Hessen och hertig Ernst av Braunschweig samt elva riksstäder.

Kejsar Karl V hade vid denna tid avslutat ett krig med Frankrike och ingått en allians med påven. Dessutom gynnades kejsaren av att en luthersk furste, hertig Moritz av Sachsen, var fiende till sin egen släkting, kurfurst Johan Fredrik (Luthers kurfurste och försvarare). Moritz var dessutom gift med en dotter till Filip av Hessen, förbundets ledare, och han kom därför att vända sig mot sin egen svärfar. Den unge Moritz gjorde alltså gemensam sak med kejsaren för att så kunna ta ifrån Johan Fredrik hans kurfurstevärdighet.

Kejsaren hade dragit samman trupper från Italien och Nederländerna. Kurfurst

Johan Fredrik hade 7000 man och tågade mot Wittenberg. Men han förföljdes av kejsarens armé med 27000 man. I slaget vid Mühlberg förlorade kurfursten och blev fångslad. Filip av Hessen kapitulerade och blev fånge i Nederländerna under flera år. Hertig Moritz belönades med kurfurstevärdigheten och fick dessutom ytterligare ett landområde. Wittenberg var nu besegrat, men Melancton och övriga teologer tilläts att fortsätta sin verksamhet där efter vissa kompromisser. Moritz var en slug maktpolitiker. När han nu ökat sin makt vände han sig mot kejsaren och anföll denne i förbund med Frankrike! Men i det fortsatta kriget dog han 1553.

Lutheranerna hade en svår situation sedan deras främsta ledare tagits till fånga. Melancton och hans närmaste teologer kompromissade i läran och gick med på att införa den nya kyrkoordningen *interim*. Det skedde i två steg, först genom *Augsburg interim* och sedan en i en omarbetning av denna med namnet *Leipzig interim* (1548). Melancton var förstås med i dessa förhandlingar mellan katoliker och lutheraner. Han anklagades då av gnesiolutheranerna för att ha svikit reformationens sak. Som tidigare nämnts samlades flera av de trogna lutheranerna kring Flacius i Magdeburg och bekämpade därifrån Melanctons nya läror.

De teologiska stridigheter som nu utbröt gällde flera bibliska ämnen. De punkter där Melancton framför allt avvek var nattvardsläran och frågan om människans medverkan i omvändelsen (synergismen). Melancton hade tidigare hållit med om att orsaken till människans omvändelse endast var Guds verk genom ordet. Men nu hade Melancton också börjat lära en tredje orsak: människans vilja. Orsaken till att en människa blir frälst är enligt den senare Melancton inte bara Guds verk, utan också att människan i viss mån medverkar. All sådan *synergism* hade Luther kraftigt bekämpat, särskilt i boken om den

trålbundna viljan mot Erasmus (år 1525). Detta var ju en huvudsak i läran om rättfärdiggörelsen! När nu Melancton kompromissade genom interim och dessutom började lära flera nya läror slog gnesiolutheranerna larm. Man vägrade att ha kyrkogemenskap med Wittenberg och dess kompromissteologer, som man kallade *filippister*.

Vi skall nu närmare behandla den förändring Melancton också gjorde i *nattvardsläran*. Detta skedde på flera avgörande punkter. Jag sammanfattar hans avvikelser i fem punkter.

1. Konsekrationens kraft

Melancton höll inte längre med Luther om konsekrationens kraft och omedelbara verkan. Luther hade mot Zwingli starkt betonat att Jesus har befallt oss att upprepa instiftelseorden så att dessa på grund av hans befallning ”gör detta” är lika verksamma i vår nattvard som i den första nattvarden. Luther betonade att själva *konsekrationen* (läsandet av instiftelseorden) åstadkommer närvaron av Kristi kropp och blod i brödet och vinet. Men Melancton menade att detta var en magisk uppfattning som ledde till ”brödtillbedjan”. Han ville istället se enbart *handlingen* som avgörande för närvaron, men inte konsekrationen.

2. Tillbedjan av Kristi kropp och blod

Melancton höll inte längre med Luther om att Kristi kropp och blod var tillbedjansvärda i brödets och vinets gestalt. Luther hade skrivit skriften ”Vom Anbeten” (Om tillbedjan) där han starkt framhåller att tillbedjan visserligen är en fri sak, men att den inte får förbjudas. Det är rätt och riktigt att vi tillber Kristi kropp och blod redan direkt efter konsekrationen. Kristi mänskliga natur är värd att tillbedja. Detta avvisade nu Melancton och kallade gnesiolutheranerna för ”brödtillbedjare”.

3. Detta = brödet är Kristi kropp

Melanchton höll inte längre med Luther om att "detta" i orden "detta är min kropp" verkligen syftar på brödet. Han menade att Kristi kropp endast är "*med brödet*" men inte att brödet och Kristi kropp är så nära förenade att de verkligen är ett. Luther jämförde denna enhet med hur Kristi gudomliga och mänskliga natur är förenade till ett. Han sade att Kristus är i brödet lika stor och bred och tjock som då han hängde på korset. Denna mycket konkreta närvaro kunde Melanchton inte acceptera. Han menade att närvaron bara är densamma som att Kristus med sin kropp är överallt. Luther lärde också att Kristi mänskliga natur är överallt eftersom Gud och människa är förenade i en person. Men Luther förklarade tydligt att närvaron i nattvarden är något mer och något alldeles speciellt. I nattvarden intar brödet och Kristi kropp samma plats samtidigt. De är verkligen ett, så förenade att prästen verkligen håller Kristi kropp i sin hand när han tar det välsignade brödet och att Kristi blod verkligen finns där i bågaren på altaret när konsekrationen har skett. Melanchton kunde inte acceptera en sådan, "massiv", konkret nattvardslära.

4. Kristi kropp och blod är närvarande i allt det invigda brödet och vinet under hela handlingen

Melanchton höll inte med Luther om att allt det invigda brödet och vinet är Kristi kropp och blod under hela nattvards-handlingen tills dess att alltsammans är konsumerat. Melanchton menade att endast sådana bröd och sådant vin som äts och dricks därmed visar sig vara Kristi kropp och blod. Bröd och vin som blir över är därför inte Kristi kropp och blod. Luther däremot menade med rätta att allt det konsekkrerade är Kristi kropp och blod, och att det rätta bruket därför är att sådant som eventuellt blir över därför skall förtäras som sakrament av prästen eller av

några av dem som deltagit i nattvarden. Melanchton kunde till nöds acceptera detta, men bara som en god ordning, men inte som en *lärofråga*. För Luther var det däremot en *lärofråga*, och han skrev mycket skarpt mot Wolferinus som ansåg att det överblivna bara var vanligt bröd och vin. "*Wolferinus kan gå till sina zwinglianer*", skrev Luther.

5. Huvudskillnaden

Huvudskillnaden mellan Luther och Melanchton var att Luther såg nattvarden i första hand som *ett heligt ting*, ett sakrament, medan Melanchton såg den som *en handling*. För Luther var nattvarden Kristi kropp och blod, som har blivit närvarande genom konsekrationen och som vi skall äta och dricka som ett verkligt sakrament till syndernas förlåtelse. För Melanchton var nattvarden främst en handling som vi skall utföra. Om vi utför den rätt har Kristus lovat att vara närvarande, men närvaron är underkastad handlingen. Därför innebär filippismen praktiskt att man inte kan vara viss om närvaron annat än när hela handlingen har utförts, d.v.s. i själva ätandets och drickandets ögonblick. En närvaro redan på altaret, i prästens hand eller före ätandet är för Melanchton oviss.

Mot denna *filippism* återopade gnesio-lutheranerna först och främst Skriftens egna ord. Jesus säger inte: "*När ni äter och dricker är detta min kropp och mitt blod.*" Han säger om brödet: "*Detta **är** min kropp*" och om vinet: "*Detta **är** mitt blod*". Han talar i presens. Därför måste brödet vara Kristi kropp i samma stund som Jesus säger det. Samma sak med vinet. Den bibliska läran är därför att Kristi kropp blir närvarande genom konsekrationen. Guds egna instiftelseord ord är sanna och verkande i samma stund som Kristus uttalar dem. När vi sedan upprepar dem på Kristi befallning är de lika verksamma hos oss som under den första nattvarden.

Fortsättning i nästa nr